

ОБСЪДЕН НАУЧЕН ТРУД

„Жрецът-воин“ от проф. Стоян Каролев

На две свои заседания (12 и 26. XII. 1974) Научният съвет на Института за литература при БАН обсъди подготовения за печат труд на проф. Стоян Каролев под наслов „Жрецът-воин“. Трудът разглежда личността и творческото дело на Пенчо Славейков. Той представлява книга I (в две части), а авторът подготвя книга II — една част, в която ще се занимае изключително с поетиката на Славейков. Обсъждането беше оживено и съдържателно. Оценката на работата е единодушна: проф. Ст. Каролев се явява пред нашата научна общественост с голямо творческо постижение, което се отличава с оригинален подход към проблема, със съществени нови изводи за поета, мислителя и критика П. Славейков.

Рецензент на труда е проф. д-р Атанас Натеv. Като оценява високо труда, Натеv още в самото начало определено подчертава, че в своята цялост изследването на Каролев е нова дума в нашето литературознание, етапно за съвременната ни литературна наука. Стоян Каролев е проучил всичко, свързано с книжовното и общественото дело на Славейков. В неговия труд, особено в част втора, се предлагат интересни разсъждения за редица чуждестранни писатели и мислители (Ибсен, неокантианците, Хайне, Гьоте, Ницше и други), като авторът стига до оригинални, заслужаващи по-нататъшно обсъждане заключения, когато ги съпоставя с делото на Славейков. Отдаващите пожелания да се разглежда новобългарската литература в контекста на общоевропейското развитие са до голяма степен осъществени в книгата, поне що се отнася до кръга „Мисъл“. Налага се да признаем, каза Натеv, че за подобна стъпка у нас са подготвени малцина. Книгата на Каролев би била немислима, преди да бъдат написани известните на всички сериозни изследвания на Георги Канев, Пантелей Зарев и други. Този труд обобщава досегашния сложен, небезпротиворечив опит да се „върне“ Пенчо Славейков на прогресивното ни национално наследство, при това без „помилване“, без „опрощаване“ на противоречията в делото на писателя, а с тях и чрез тях — разбира се, обя-

снени от марксистически позиции. По достойнство трябва да се оцени сериозният принос на изследователя, който дръзновено предлага портрета на Славейков без „ретуш“, без да се опасява, че това би омаловажило или поставило в неизгодно осветление делото на писателя. И тук се крие според Натеv главната заслуга на Ст. Каролев. Авторът ни поднася първата широкообхватна и богато аргументирана монография в съвременното ни литературознание, в която делото и интелектуалните дирения на един от „неудобните“, от най-оспорваните и най-противоречиви български писатели се представят в „едър план“. Натеv спира вниманието си на I глава на т. I — „Възхвала на противоречията“, като подчертава, че в тази възхвала на противоречията Каролев основателно намира „ключ“ за проникване не само в идейния, но и в житейския, дори гражданския свят на писателя. Отделните изказвания на Славейков в защита на „противоречивостта“, против бремето на логически огладената мисъл и пр. явно не са капризи на словото, нито пък опити за оправдание на собствената непоследователност. Те са, както посочва Каролев, непосредствен израз на стремежа на Славейков да се опълчи срещу байганьовската действителност по това време у нас със средства, заимствувани откъде — от вече раздиращата се от противоречия западно-европейска култура. „Противоречивостта, това е позиция за настъпление, чиито истински цели обаче са замъглени от вече не толкова устойчивите представи за „освобождение на личността“. Натеv изтъква, че Каролев многократно, с тънък аналитичен усет привежда доказателства за това, как П. П. Славейков се мъчи да застане на „дистанция“ от злобата на деня, да се издигне интелектуално и естетически над „тенденциозността“, но непрекъснато попада във водовъртежа, сам е един от най-ярко ангажираните в обществено отношение литератори у нас. Той ратува за „надвременните ценности“, но едва ли ще се намери друг като него, който така страстно защитава обществените права на поета. „Секретът на този парадокс е във възрастта, която поетът питае към жизнеспособността на Индивидуума с главна буква.“ Той трябва да бъде опазен от грубостта на първородната капиталистическа действителност у нас, но не за да бъде обществено отлъчен, а за да бъде огражданствен. Рецензентът се

спира и на тези страници в труда, в които авторът разглежда подробно отношенията на Пенчо Славейков с редица български писатели — на първо място, разбира се, с авторите от „Мисъл“, а след това и с Вазов. Натев не е сигурен дали Каролев не се е поувлякъл, като оставя у читателя впечатлението, че Славейков е едва ли не естетически законодател на творчеството на П. Ю. Тодоров, пък дори и на Яворов. Казаното за спора с Вазов е много по-достоверно.

Рецензентът изразява особено задоволство от оная глава, в която авторът разглежда влиянието на Ибсен върху П. Славейков. Той изтъква, че много убедително Каролев изяснява философско-естетическите позиции на писателя, подробно обрисова индивидуализма в края на миналия век и началото на нашия. Каролев точно определя мястото на П. Славейков в този процес, от който националната ни литература не можеше да остане дълго настрана, дори ако редакторите на „Мисъл“ не бяха отишли да се учат при неокантианците. Враждебността на Славейков към символизма и другите „изми“ имаше дълбоки идейни подклади — в никакъв случай не трябва да се подвежда под вкусови и други подобни предпочитания. Натев намира незадоволително разглеждан и неправилно осветлен въпроса за влиянието на Нищевата философия върху Славейков и се спира на някои характерни моменти в това отношение. Натев подчертава, че трудът на Стоян Каролев с едно от най-значителните постижения на Института за литература през последните години, пък и изобщо на съвременното ни литературознание. Той предлага на Научния съвет да препоръча на проф. Стоян Каролев да защити труда като докторска дисертация. Проф. Ат. Натев е убеден, че това би повдигнало не само равнището на научните защити в областта на литературознанието, но би съдействувало и за повишаване на изискванията към трудовете, представяни за научни степени.

Здравко Петров се изказва за някои страни на философията на Нищше. Той смята, че към нея трябва да се подхожда многоостранно. Вана Бояджиева говори за необходимостта от такива монографии като труда на Каролев.

Иван Сарандев, след като разгледа заслугите на Пантелей Зарев и Георги Цанев за определяне истинското място на целокупното дело на П. Славейков в нашата литература, изтъква, че монографията на Каролев е първото по рода си засага у нас научно изследване за сложното и многоостранно Славейково творчество и философско-естетически възгледи на поета, изследване, което е не само завоевание за автора, но и за нашата литературоведска наука. То бележи един нов, по-висок етап, едно съвременно равнище на изследователската мисъл, изследване, без което по-нататък никой друг автор не би могъл да мине. Сарандев подчерта добросъвестността на Каролев като

изследвач и изтъква, че авторът, за да постигне поставената си цел — да изгради един многоаспектен образ на човека и твореца, тръгва и извървява паралелно двата пътя, които Славейков е извървял в развитието си. От една страна, той проследява факторите, личностите, идеите, които са му въздействували, а, от друга — обществената и литературната среда, приятелите и почитателите, на които той самият е влиял. Сарандев посочи още една заслуга на Каролев — той за първи път в литературата върху Славейков преодолява общите констатации и принципална фразеология за връзките и влиянията на писателя със западноевропейските писатели. Върху конкретен материал от творчеството на Гьоте и Хайне, Ибсен и Мишквич, Пушкин и Толстой, Нищше и Киркегор, чрез анализи на техните творби и съпоставки в труда е посочено убедително и разкрито в какви посоки и до каква степен е било тяхното влияние; развенчани са не една заблуда около тия влияния, съществували досега и приемани на доверие. Друга заслуга на изследователя е фактът, че той обогатява и внася нови елементи и похвати в изследователския метод. Като се съгласява с автора, че противоречивостта е характерна черта за делото на Славейков, Сарандев доизяснява проблема, като разглежда природата на диалектическите противоречия и дава конкретни примери с произведения на поета.

Изказането на Стоян Илиев беше изцяло посветено на въпроса за Пенчо Славейков и символизма. Илиев смята, че схващането на Каролев за символизма се базира на остаряло отношение към тази школа. Той не намира удачни аргументите на автора за различията между символизма и Славейковото творчество, т. е. не е съгласен с постановките: първо, че „символистите са твърде безразлични не само към националните литературни традиции, но изобщо към националното и народното в изкуството“, второ, че са за чисто изкуство. Изказалият се привежда факти за стремежите на руски и немски символисти за създаване на „национален символизъм“. Изтъква, че много символисти не възприемат идеята за чистото изкуство и открито се противопоставят на нея; те се опитват да заменят чистото изкуство с една „висша реалност“, която носи мистическо съдържание.

Милена Панева изрази радостта си от такива цялостни разработки на важни проблеми като този за кръга „Мисъл“. В тази глава оценките за отделните писатели и за отношенията между тях са най-ярки и точни.

Второто заседание на Научния съвет за обсъждане труда на Ст. Каролев започна с няколко изказвания по отделни проблеми в изследването. Христо Йорданов е на мнение, че цялата методология на Каролев произтича от солидността на аргументите му, но преди всичко от диалектическия комплексен

метод при изследването на този най-сложен български поет. Елена Димитрова препоръча авторът да разшири написаното за отношението на Славейков към народната песен с повече конкретни илюстрации. Интересен проблем засегна Илия Тодоров — отношението на Славейков към Хр. Ботев, спря се на Славейковата статия от 1886 г. Той напомни, че при обяснението на колебанията и противоречията в отношението на Славейков към Ботев трябва да се държи сметка не само за идейно-естетическото развитие, но и за тълкуването на идеологията на Ботев в различни исторически периоди.

Всестранно и много съдържателно изказване направи акад. П. Динеков. Той даде много висока оценка на труда. Спря се на отношението на Каролев към Славейков — „внимателно, углъбено, честно, справедливо“. Според него за първи път нашата марксистическа критика постъпва така внимателно, с желание да даде точна оценка за един голям ум, без който е немислимо развитието на нашата култура. П. Динеков направи паралел с книгата на Бурсов за Достоевски, където авторът показва как литературознанието измерва писателя предимно с идеологически критерии, което е непълно за личността на Достоевски. За да може да се оцени правилно Славейков, освен идеологически критерий трябва да се използва и художественият критерий. Според П. Динеков усилено на Каролев да постъпи така е етап в развитието на нашето литературознание. П. Динеков се изказа положително за съпоставката на Каролев между отделните писатели — български и чужди — и Славейков. Те дават възможност Славейков да изпъкне по-добре в дълбоката си същност и това е една от най-хубавите страни в книгата. П. Динеков смята, че липсва една глава — „Баща и син“, която да обедини всичко писано в труда за двамата Славейковци. По-подробно трябва да се засегне въпросът за Пенчо Славейков и народната песен. Може да се обособи в отделна глава. П. Динеков направи възражение по използваните чужди автори в труда. Освен съвременна светска литература липсва друга научна литература, която би осветляла много

неща. Други възражения, които той направи, се отнасят: 1. За заглавието „Жреци-воин“, което той счита за неподходящо; 2. За определението „поет-критик“, също неподходящо. Славейков е поет-мислител и есеист, а предложеното определение стеснява представата за Славейков. Но тези липси у Каролев П. Динеков обяснява с липсата на научна терминология в нашата литературна наука. 3. За мястото на д-р Кръстев в труда. Той смята, че до IX глава на I част много малко внимание му е отделено. А централна фигура в кръга „Мисъл“ е според Динеков д-р Кръстев. Идеологът е той. Славейков може да му оказва влияние, но в движението централна фигура е Кръстев. За предложената композиция Динеков изказа съображения, че ако втората книга се нарече „Поетика“, тя не би могла да побере проблемите на творчеството на Славейков. Първата книга е разпределена на две части: 1. Славейков у нас; 2. Отношението на Славейков към чуждите литератури. При такова разпределение липсва естетическата основа.

Искра Панова оцени високо труда и се спря на недостатъчния историзъм в творбата. Тя смята, че в европейски контекст Славейков не е чак толкова модерен — неговата модерност трябва да се уточни и обясни повече от гледна точка на българския контекст. Смята, че Каролев би трябвало допълнително да акцентува на следните положения: За единното място на Славейков между критически реализъм и символизъм; За факта, че за първи път в България в лицето на Пенчо Славейков се среща човек, който живее с изкуството и чрез изкуството; За паралела между Яворов и Славейков в мирогледно-философски план.

Обсъждането на труда на проф. Ст. Каролев е хубава проява на творческия живот на Института за литература. Богатството на изследването, съдържателните мисли и съображения, породени от него и споделени от участниците в дискусиата, е събитие, което издига равнището на работата, поставя високи критерии в изследователския процес.

Вера Атанасова

ПОПРАВКА

Поради пропуск на автора в статията „Поезията на българските павликяни“ (кн. 1, 1975 г.) е допусната грешка. На с. 66, р. 20 отдолу вместо 8 да се чете 16. На с. 67 след ред 20-и отгоре да се добави: „Още осем четиристишия има на с. 230—253.“